

Av Umberto Eco har tidigare följande titlar utgivits på svenska:

Rosens namn, 1983
PS till Rosens namn, 1985
Vad kostar ett mästerverk?, 1987
De tre astronauterna, 1989
Foucaults pendel, 1989
Kulturknäck, 1989
Stora stjärnor och små, 1992
Gnuttarna på Gnu, 1992
Gårdagens ö, 1995
Fyra moraliska betraktelser, 1999
Baudolino, 2001
Tankar om litteratur, 2004
Drottning Loanas mystiska eld, 2004
Om skönhet, 2005

Omslagsbild Ulla Montan
Omslagsform Eva Lena Johansson

Originallets titel *A passo di gambero*

Copyright (c) RCS Libri S.p.A. - Milano Bompiani 2006

Den svenska översättningen:
© Brombergs Bokförlag 2007

Sättning Ljungbergs sätter, Köping
Tryck ScandBook, Falun 2007
ISBN 978-91-7337-005-9
www.brombergs.se

Innehåll

Bakåtskridande 9

I. KRIG, FRED OCH ANNAT 15

Några reflexioner kring krig och fred 17

Att älska Amerika och marschera för freden 37

Framtidsperspektiv för Europa 42

Vargen och lammet. Maktmissbrukets retorik 48

Norberto Bobbio: Omvärdering av den lärdes uppdrag 66

Upplysning och sunt förnuft 78

Från lek till karneval 82

Förlusten av privatliv 87

Att vara politiskt korrekt 98

Privatskolor 105

Vetenskap, teknologi och magi 110

II. KRÖNIKOR FRÅN EN REGIM 119

Till dem som klockan klämtar för. Upprop till en moralisk folk-
omröstning år 2001 121

Valkampanjen år 2001 och gammalkommunistiska metoder 126

Mediepopulism 132

Att använda sig av folket 132

Ska man demonisera Berlusconi? 134

Il Duces ögon 144

Jakt som opium för folket 148

Att överge parlamentet 150

Gärna populism men inga demonstrationer 151

Komikernas Italien. En tragisk situation 153

Hur man upprättar kontrakt med romarna 155

Utlänningarna och vi	158
<i>Skräp och bananrepubliker</i>	158
<i>Motströms</i>	159
<i>Mellan ord och handling</i>	161
<i>Det är Texas, min vän!</i>	164
Återblickar	166
<i>Några minnen från min fascistiska barndom</i>	166
<i>Uppenbar mörkläggning</i>	168
<i>Vänsterns dominans</i>	169
Hade vi det bättre när vi hade det sämre?	176
Uppror mot lagen	179
<i>Nu kastar vi småmynt på domarna</i>	179
<i>Några projekt för omvälvande reformer</i>	181
<i>Mot Lagens Väktare</i>	183
<i>Från kravallpolisen till Ricky Memphis</i>	185
Pasta Cunegonda	188
<i>Eskatologisk postilla</i>	190
Krönikor från det sena kejsardömet	193

III. TILLBAKA TILL DET STORA SPELET 197

Mellan Watson och Lawrence av Arabien	199
<i>Den här historien har jag hört förut</i>	199
<i>Först dokumentation</i>	201
<i>För att kriga krävs bildning</i>	203
<i>Man kan segra fastän man har fel</i>	205
<i>Krönikor från det Stora Spelet</i>	208

Orden är stenar	211
<i>Ordkrig</i>	211
<i>De som "förstår" Usama bin Ladin</i>	212
<i>Fundamentalism, integralism, rasism</i>	214
<i>Inbördeskrig, motstånd och terrorism</i>	217
Tillbaka till sjuttioalet	220
Självordsbombare och mördare	224

IV. TILLBAKA TILL KORSTÅGEN	227
Heliga krig, passion och förnuft	229
Att förhandla i ett multietniskt samhälle	241
Erövringen av Jerusalem. Direktreportage	246
Skönhetsmissler, fundamentalister och spetälska	252
Vad ska vi göra med pre-adamiterna?	255

V. <i>SUMMA</i> OCH RESTEN	259
Europas rötter	261
Krucifixet, seder och bruk	264
Angående embryons själ	269
Slump och intelligent design	272
Bort med tassarna från min son!	275
Den som inte längre tror på Gud tror på allt	278
<i>Att tro på År Noll</i>	278
<i>Att tro på alkemi</i>	280
<i>Att tro på fader Amorth</i>	281
<i>Att tro på andeskådare</i>	284
<i>Att tro på tempelriddarna</i>	286
<i>Att tro på Dan Brown</i>	288
<i>Att tro på Traditionen</i>	290
<i>Att tro på den Tredje Hemligheten</i>	292
Samboförhållanden och kardinal Ruini	295
Relativism?	298

VI. RASFÖRSVAR	301
Är italienarna antisemiter?	303
Komplotten	306
Några av mina bästa vänner	309
Några av hans bästa vänner	312

VII. VI KAN VÄL ÅTMINSTONE
FÖRSÖKA HA ROLIGT 315

Gåvan att efterutsäga 317

Profetior inför det nya millenniet 319

Hur man väljer president 319

En trevlig lek 320

VIII. MILLENNIESTARTENS SKYMNING 323

En dröm 325

På jättarnas axlar 329

Tankar kring dödens fördelar och nackdelar 348

Bakåtskridande

Denna bok består av en rad artiklar och debattinlägg skrivna mellan åren 2000 och 2005.

Tidsperioden är ödesmättad, den inleds med oron inför det nya millenniet, fortsätter med den 11 september, följt av krigen i Afghanistan och Irak, och i Italien kommer Silvio Berlusconi till makten.

Jag har därför här samlat endast sådant som rör politiska och massmediala händelser under dessa sex år. Urvalskriteriet fick jag genom ett av de sista styckena i min föregående artikelsamling, som hade titeln ”Den lätta teknologins triumf”.

I form av en falsk recension av en bok som tillskrivits en viss Crabbe Backwards, påpekade jag där att det under den senaste tiden hade gjorts tekniska framsteg som var en sannskyldig tillbakagång. Jag framhöll att *den tunga kommunikationen* hamnat i kris i slutet av sjuttioalet. Fram till dess hade färgteven varit det främsta kommunikationsredskapet, en enorm låda som tog stor plats och i mörkret sände ut skrämmande ljusglimtar och ljud som störde hela grannskapet. Ett första steg mot *den lätta kommunikationen* hade tagits i och med uppfinningen av fjärrkontrollen, för med den kunde tevetittaren inte bara sänka eller rentav stänga av ljudet, utan också ta bort färgerna och zappa sig fram.

Genom att hoppa mellan massor av olika debatter framför en svartvit teveruta utan ljud hade tittaren redan nått en fas av kreativ frihet, en så kallad blobfas. Den gamla teven sände dessutom händelser direkt och gjorde oss därför beroende av händelsernas linearitet. Befrielsen från direktsändning kom med videobandspelaren, genom vilken Televisionen inte bara utvecklades till Biograf, tittaren kunde också spola tillbaka kassetterna och på så sätt helt och hållet slippa det passiva och repressiva sambandet med den återgivna händelsen.

När man kommit så långt skulle man till och med helt kunna eli-

minera ljudet och kommentera de osammanhängande bilderna med syntetisk pianolamusik från en dator; och eftersom programmakarna för att hjälpa hörselskadade hade tagit för vana att lägga in textrem-sor för att kommentera handlingen, skulle man ganska snart kunna få se en ruta med två älskande som kysser varandra under tystnad och samtidigt en remsa med texten ”Jag älskar dig”. På så vis skulle den lätta teknologin ha uppfunnit bröderna Lumières stumfilm.

Nästa fas uppnåddes genom att eliminera de rörliga bilderna. Med internet kunde användaren spara uppkopplingskostnader och endast ta emot stillbilder med låg upplösning, oftast enfärgade, och det fanns inget behov av ljud, eftersom informationen gavs i form av bokstäver på skärmen.

Nästa stadium i denna triumferande återkomst till Gutenbergs galax skulle vara, sa jag då, att helt enkelt eliminera bilden. Man skulle uppfinna en sorts låda som tog mycket liten plats och som bara gav ifrån sig ljud och inte krävde någon fjärrkontroll, eftersom man skulle kunna zappa direkt genom att vrida på en knapp. Jag trodde att jag hade uppfunnit radion, men i stället var jag i färd med att förutspå iPod.

Jag påpekade slutligen att det sista stadiet redan hade uppnåtts när man vid sändningar i etern med allt krångel som följde, med betalteve och internet, inlett en ny epok av sändning via telefonnätet, då man gick från trådlös telefoni till trådbunden och därmed gick förbi Marconi och tillbaka till Meucci.

Dessa observationer var visserligen ett skämt, men de var ändå inte helt tokiga. Att man gick baklänges hade å andra sidan förefallit uppenbart redan efter Berlinmurens fall, när Europas och Asiens politiska geografi radikalt förändrats. Utgivare av kartböcker tvingades låta makulera hela sitt lager av böcker (som blivit inaktuella eftersom de talade om Sovjetunionen, Jugoslavien, Östtyskland och liknande monstrositeter) och måste hämta inspiration ur kartböcker som publicerats före 1914 och talade om Serbien, Montenegro, de baltiska staterna och så vidare.

Men historien om bakåtskridandet slutar inte här, och nu i början av tredje årtusendet har det varit gott om steg bakåt. För att bara ge ett par exempel: efter femtio år av kallt krig fick vi med

Afghanistan och Irak en triumferande återgång till det utkämpade eller varma kriget, då man till och med återupplivade artonhunderatalets ”sluga afghaners” minnesvärda anfall i Khyberpasset, en ny korstågstad återuppstod med sammandrabbningen mellan islam och kristendom, inklusive den Gamle på Bergets självmordsassassiner, och vi återvände till händelserna vid Lepanto (några lyckade pamfletter från de senaste åren skulle kunna sammanfattas med ropet ”Mamma, turken kommer!”).

Kristna fundamentalister, något som tycktes tillhöra artonhunderatalet, har dykt upp igen i och med att Darwin åter har börjat ifrågasättas, och Gula Faran har återuppstått (om än i demografisk och ekonomisk form). Våra familjer har redan sedan länge mörkhyade slavar, som i *Borta med vinden*, barbarfolkens stora folkvandringar har tagit fart igen, som under de första århundradena efter Kristus, och (vilket påpekas i en av artiklarna i den här boken) åtminstone i vårt land har riter och sedvänjor från sen kejsartid återuppstått.

Antisemitismen har återvänt i triumf med sina *Protokoll* och vi har fascister i regeringen (visserligen synnerligen postfascistiska, men några är fortfarande desamma). Medan jag sitter och läser korrektur har å andra sidan en idrottare på stadion hälsat den applåderande folkmassan på romerskt vis. Exakt som jag gjorde när jag var balilla-scout för nästan sjuttio år sedan – med den skillnaden att jag var tvungen. För att inte tala om Devolutionen, som fört oss tillbaka till ett pre-garibaldiskt Italien.

Den post-cavourska tvisten mellan kyrkan och staten har tagit fart igen, och för att här även nämna sådant som nästan kommit tillbaka med vändande post är kristdemokraterna på väg tillbaka.

Det verkar nästan som om historien blivit utmattad av alla de skutt den tagit under de föregående två millennierna och därför gör helt om och återvänder till traditionens trösterika händelser.

Många andra bakåtskridande fenomen kommer att framgå av artiklarna i den här boken, och de är tillräckligt många för att rättfärdiga bokens titel. Men det är otvetydigt något nytt som skett, åtminstone i vårt land – något som inte förekommit tidigare, nämligen inrättandet av ett slags regering grundad på populistisk propaganda i medierna, genomförd av ett privat företag i sitt eget privata intresse – och det är ett nytt experiment, åtminstone på den europeiska sce-

nen, och mycket mer förslaget och tekniskt genomtänkt än olika sorters populism i tredje världen.

Många av dessa artiklar har ägnats åt detta tema, eftersom de föddes ur bekymmer och förtrytelse över detta Nya som avancerar och som (åtminstone medan de här raderna skickas till tryckeriet) det ännu inte är säkert att man kan hejda.

Den andra delen av boken är uppkallad efter fenomenet mediepopulistisk regim och jag tvekar inte att tala om "regim", åtminstone inte i samma mening som medeltidens människor (som inte var kommunister) talade om *de regimine principum*.

I detta ämne inleder jag avsiktligt andra delen med en appell som jag skrev före valet 2001 och som blev starkt kritiserad. En artikelförfattare på högerkanten, som uppenbarligen ändå inte var helt emot mig, beklagade förvånat redan då att en "god" man som jag kunde visa så stort förakt för den halva av Italiens medborgare som inte röstade som han själv. Till och med alldeles nyligen, och inte från höger, riktades mot denna sorts ställningstagande en anklagelse för arrogans – en förödande attityd som skulle göra en stor del av vanan att kritisera en motståndare till någonting *otrevligt*.

Jag har många gånger plågats när jag blivit anklagad för att vilja vara trevlig till varje pris, så upptäckten att jag är otrevlig fyller mig därför med stolthet och sund tillfredsställelse.

Men det är en märklig anklagelse, som om man på deras tid anklagat (*si parva licet componere magnis*) män som Rosselli, Gobetti, Salvemini och Gramsci och kanske rentav Matteotti för att inte vara tillräckligt förstående och respektfulla inför sina motståndare.

Om någon kämpar för en politisk åsikt (och i det aktuella fallet ett civilt och moraliskt val) måste han just då anse att han har rätt och kraftfullt påpeka de misstag som görs av dem som tenderar att bete sig annorlunda, men han har givetvis också rättigheten och plikten att vara beredd att en dag ändra åsikt. Jag kan inte föreställa mig en valdebatt där man säger "ni har visserligen rätt men rösta på dem som har fel". I en valdebatt måste kritiken av motståndaren vara sträng, obeveklig, för att kunna övertyga åtminstone den som är osäker.

Mycket av den kritik som bedöms som otrevlig är dessutom kritik

av sedvänjor. Och den som kritiserar sedvänjor (och som i andras defekter även fördömer sina egna defekter eller frestelser) måste vara hård. Eller rättare sagt, och alltså för att rätta sig efter de stora förebilderna, om man vill kritisera sedvänjorna måste man bete sig som Horatius; om man betar sig som Vergilius, skriver man en dikt, kanske till och med en mycket vacker dikt, som hyllning till den regerande Gudomligheten.

Men tiderna är dystra, sederna fördärvade och även rätten att kritisera blir, när den inte kvävs av censur, utsatt för folkets raseri.

Jag publicerar därför dessa texter i den anda av positiv otrevlighet som jag förespråkar.

För varje text anger jag källan, men många har delvis omarbetats. Inte för att uppdatera dem och inte heller för att föra in spådomar som sedan gått i uppfyllelse, utan för att rensa bort upprepningar (det är svårt att i sådana fall inte envist återvända till samma teman), för att bättra på stilen eller eliminera en hänvisning till då aktuella ting som läsaren nu glömt bort och som därför är obegripliga.

Att älska Amerika och marschera för freden³

Ondska gör ont. Jag säger ingenting nytt om jag påminner om att det huvudsakliga målet för varje terroriströrelse och dess handlingar är att destabilisera förhållandena för dem som de slår till mot. Destabilisera innebär att ge de andra hjärtklappning, göra dem oförmögna att reagera lugnt och sansat och göra dem misstänksamma mot varandra. Varken högerterrorism eller vänsterterrorism har dock lyckats destabilisera till exempel vårt land. Därför har de besegrats, åtminstone vid deras första och mest skrämmande offensiv. Men det handlade i själva verket om lokala fenomen.

Usama bin Ladins terrorism (i alla fall den som utövas av den vitt utbredda fundamentalism som han representerar) är uppenbarligen mycket skickligare utförd, mer utbredd och effektiv. Den har lyckats destabilisera västvärlden efter den 11 september genom att uppväcka vålnaden från urgamla strider mellan kulturer, religionskrig och sammandrabbningar mellan kontinenter. Men nu är den på väg att uppnå ett ännu mer tillfredsställande resultat: efter att ha fördjupat klyftan mellan västvärlden och tredje världen är den nu i färd med att förvärja djupa klyftor inom själva västvärlden. Det är ingen idé att vi gör oss några illusioner: det håller på att skapas konflikter (inte krigiska utan moraliska och psykologiska) mellan Amerika och Europa och en rad klyftor till och med inom Europa. En vag latent fransk antiamerikanism blir allt högljuddare och i Amerika (hade vi verkligen kunnat föreställa oss det?) hör man allt oftare benämningen *grodätare*, som förr användes om fransmännen.

Dessa klyftor ställer inte amerikanerna mot tyskarna, eller engelsmännen mot fransmännen. När vi bevittnar de protester mot krig som växer fram på båda sidor om Atlanten, försöker vi påminna oss om att det inte är sant att "alla amerikaner vill ha krig" och inte hel-

³ *La Repubblica*, februari 2003.

ler att "alla italienare vill ha fred". Den formella logiken lär oss att det räcker med att en enda invånare på jorden hatar sin mor för att man inte ska kunna säga "alla människor älskar sin mamma". Man kan bara säga "några människor älskar sin mamma" och "några" betyder inte nödvändigtvis "ett fåtal", det kan lika gärna betyda nittionio procent. Men även nittionio procent är inte lika med "alla" utan detsamma som "några", som just betyder "inte alla". Få är de fall då man kan använda den så kallade universalkvantifikatorn "alla": med säkerhet endast för att fastställa att "alla människor är dödliga", för även de två som anses återuppståndna, Jesus och Lasarus, har sedan vid en viss tidpunkt upphört att leva och passerat genom dödens port.

Det är alltså inte mellan den ena sidans "alla" och den andra sidans "alla" som klyftorna finns: de finns alltid mellan några av de två (eller tre eller fyra) delarna. Det kan verka petigt, men utan sådana premisser hamnar man i rasism.

Inom dessa blodbestänkta men ännu inte blödande klyftor hörs varje dag påståenden som blir farligt rasistiska, av typen "alla som fruktar krig är Saddams allierade", men också "alla som anser det nödvändigt att ta till våld är nazister". Hur skulle det vara om vi använde förnuftet?

För några veckor sedan talade en engelsk recensent, för övrigt i stort sett gynnsamt inställd, om min lilla bok *Cinque scritti morali*, som just översatts i hans land. Men när han kommit till den sida där jag skriver att krig borde totalförbjudas, kommenterade han sarkastiskt: "Gå och säg det till dem som överlevde Auschwitz." Han underförstod alltså att om alla hade betraktat krig som något fasansfullt, skulle inte ens Hitlers nederlag ägt rum och inte heller hade man behövt rädda de judar (tyvärr bara "några" av dem) som satt i utrotningsläger.

Detta resonemang tycks mig faktiskt minst sagt orättvist. Jag kan hävda (och gör det faktiskt) att mord är ett oacceptabelt brott och jag skulle aldrig i hela mitt liv vilja döda någon. Men om en knivbevapnad person tog sig in hemma hos mig och ville döda mig eller någon av de mina, skulle jag göra allt jag kunde för att hejda honom och i så fall använda största möjliga våld. På samma sätt är krig ett brott och den som var skyldig till att ha startat andra världskriget hette Hitler:

och om de allierade, när han väl startat det, rustade sig och besvarade våld med våld, gjorde de naturligtvis rätt, för det gällde att rädda världen från barbariet. Detta hindrar inte att andra världskriget var grymt, att det skördade femtio miljoner offer och att det hade varit bättre om Hitler inte startat det.

En mindre paradoxal form av invändning är följande: ”Du medger alltså att det var bra att USA ingrep militärt för att rädda Europa och förhindra att nazismen upprättade utrotningsläger även i Liverpool eller Marseille?” ”Javisst”, svarar jag, ”de gjorde rätt, och jag kommer aldrig att glömma den sinnesrörelse jag kände när jag som tretton-åring gick amerikanernas första befrielseregemente till mötes (för övrigt ett regemente av svarta) som kom till den lilla stad som jag evakuerats till. Jag blev genast god vän med korpral Joseph, som jag fick mina första tuggummin av och de första serietidningarna med Dick Tracy.” Men efter mitt svar följer en invändning till: ”Alltså gjorde amerikanerna rätt i att kväva den nazifascistiska diktaturen i dess linda!”

Sanningen är att varken amerikanerna eller engelsmännen och fransmännen på något sätt kvävde de båda diktaturerna i deras linda. De försökte tygla fascismen, blidka den och till och med acceptera den som mellanhand ända fram till början av 1940 (med några demonstrativa åtgärder som till exempel sanktioner, men inte mycket mer) och de lät nazismen breda ut sig under några år. USA ingrep först efter det att de attackerats av japanerna i Pearl Harbor och vi riskerar bland annat att glömma att det efter Japan var Tyskland och Italien som förklarade USA krig och inte tvärtom (jag vet att det för de allra yngsta kan förefalla groteskt, men så gick det faktiskt till). Trots att man av moraliska skäl ville ingripa, var det av försiktighets-skäl som USA avvaktade innan man gav sig in i denna fasansfulla konflikt, eftersom man inte kände sig tillräckligt förberedda och även eftersom det till och med hos dem fanns (berömda) personer som sympatiserade med nazismen, och Roosevelt måste gå varsamt fram för att få sitt folk med sig i denna fråga.

Gjorde Frankrike och England fel i att vänta och fortfarande hoppas på att hejda den tyska expansionen, att hindra Hitler från att invadera Tjeckoslovakien? Kanske, och det har ironiserats mycket över Chamberlains desperata manövrer för att rädda freden. Detta

säger oss att man ibland kan synda av försiktighet, men man bör försöka göra allt man kan för att rädda freden, och åtminstone i slutet stod det klart att det var Hitler som inlett kriget och således bar hela ansvaret.

Jag tycker därför att det var orättvist av den där amerikanska tidningen att på första sidan publicera fotot av de tappra yankees som dog för att rädda Frankrike (och det är sant) och samtidigt påpeka att Frankrike nu höll på att glömma den tjänsten. Frankrike, Tyskland och alla andra som anser att det är för tidigt att föra ett preventivt krig i dag och endast i Irak, är inte osolidariska mot USA som nu så att säga är omringat av den internationella terrorismen. De hävdar bara det som många förnuftiga människor tänker, nämligen att en attack mot Irak inte skulle besegra terrorismen, utan troligen (enligt min åsikt helt säkert) stärka den och få många av dem som nu är vilsna och tvehågsna att inrätta sig i terroristernas led. De tror att terrorismen samlar adepter som bor i USA och europeiska länder, och adepternas pengar är inte deponerade i bankerna i Bagdad, så de kan skaffa vapen, kemiska eller inte, även från andra länder.

Låt oss försöka föreställa oss att de Gaulle före landstigningen i Normandie hade satt sig på tvären, eftersom han hade sina trupper i territorierna på andra sidan havet, och att han krävt en landstigning på Rivieran. Amerikanerna och engelsmännen skulle troligen ha opponerat sig och anfört flera skäl: att det i Tyrrenska havet fortfarande fanns tyska trupper som övervakade Italiens kuster, åtminstone i Genuabukten, eller att om man landsteg i norr så hade man engelsmännen bakom sig och det var säkrare att låta trupperna ta sig över Engelska kanalen än att låta dem segla över hela Medelhavet. Skulle vi då ha påstått att USA stack ner Frankrike bakifrån? Nej, amerikanerna hade bara sagt sig ha en annan strategi och jag vidhåller att det var klokare att landstiga i Normandie. De lär ha använt all sin kraft till att övertala de Gaulle att inte ge sig in i en fruktlös och farlig operation. Värre än så var det inte.

En annan invändning som cirkulerar är följande, och den framlades för mig nyligen av en mycket framstående herre som i många år förtjänstfullt ägnat sig åt fredsuppdrag: "Men Saddam är ju en grym diktator och hans folk plågas under hans blodiga herravälde. Tänker vi inte på de stackars irakierna?" Visst tänker vi på dem, men

tänker vi inte också på de stackars nordkoreanerna, på dem som lever under klacken på många afrikanska och asiatiska diktatorer, på dem som ockuperats av små högerdiktatorer som understöds och närs för att förhindra vänsterrevolutioner i Sydamerika. Tänkte man någon gång på att med ett preventivt krig befria de stackars ryska, ukrainska, estniska eller uzbekiska medborgare som Stalin skickade till gulaglägren? Nej, för om man skulle föra krig mot alla diktatorer skulle priset i termer av blod och risk för kärnvapenanvändning vara skyhögt. Och som man alltid gör i politiken, som är realistisk även när den drivs av ideella värden, förhalade man alltså och försökte åstadkomma så mycket som möjligt med oblodiga medel. Ett vinnande val, eftersom demokratierna i Väst till slut lyckades eliminera den sovjetiska diktaturen utan att släppa atombomber. Det behövdes lite tid och en del hann tyvärr dö under tiden, men vi besparades från hundratals miljoner döda.

Detta var ett fåtal observationer, men tillräckligt många hoppas jag, för att visa att situationen vi befinner oss i just på grund av sitt allvar inte tillåter skarpa snitt, uppdelning av verksamhetsfält eller fördömler av typen ”om du tänker så är du vår fiende”. Även det vore fundamentalism. Man kan älska USA som tradition, folk och kultur och med vederbörlig respekt för ett land som på slagfältet gjort sig förtjänt av sina gradbeteckningar och som det mäktigaste landet i världen, man kan ha känt sig sargad i sitt innersta av det sår som de tillfogades 2001 men ändå låta dem få veta att deras regering håller på att fatta ett felaktigt beslut och de måste få höra att vi inte sviker dem men att vi har en annan uppfattning. Annars skulle det vara rätten till oliktänkande som förtrycktes. Och detta skulle vara raka motsatsen till det som befriarna 1945 lärde oss som var unga då, efter år av diktatur.

Framtidsperspektiv för Europa⁴

Denna artikel har inte tillkommit genom ett personligt beslut. För några veckor sedan tog Jürgen Habermas kontakt med en rad kolleger i olika europeiska länder och bad dem skriva en artikel och just i dag samtidigt publicera den i en större lokal tidning. Bortsett från några korta samtal där Habermas tillkännagav sina avsikter, vet jag i skrivande stund inte exakt vad som kommer att sägas av Habermas och Jacques Derrida (i en gemensam artikel som publiceras samtidigt i *Frankfurter Allgemeine* och *Libération*), av Fernando Savater (*El País*), Gianni Vattimo (*La Stampa*), Adolf Muschg (*Neue Zürcher Zeitung*) och Richard Rorty (som transocean språkrör men i *Süd-deutsche Zeitung*). Det kan hända att det vid en jämförelse mellan de olika inläggen kommer att uppstå en diskussion. I vilket fall som helst har Habermas bett sina vänner och kolleger att yttra sig för att visa upp några europamedborgares åsikter om Unionens aktuella situation och sända en rad uppmaningar till de enskilda regeringarna och till det som redan finns (vilket är mycket, men inte tillräckligt) av europeisk regering.

Det verkar som om detta är den minst lämpliga stunden för att sja om det enade Europas framtid: de olika positioner som intagits inför konflikten i Irak har snarare visat ett delat Europa, och Öststaternas inträde i Unionen sammanför gamla demokratier, delvis beredda att ifrågasätta sin nationella auktoritet, och yngre demokratier redo att förstärka den form av nationell regering de just inrättat, även till priset av att föra en allianspolitik som går bortom Europas gränser.

I detta läge kan vi säga att det å ena sidan existerar en europeisk medvetenhet och identitet, medan å andra sidan en rad händelser siktar mot att upplösa denna enhet.

Låt mig ge ett exempel som jag vet att även Habermas kommer att

⁴ *La Repubblica*, maj 2003.

ta upp: De grundläggande principerna för den så kallade västvärlden, det grekiska och judisk-kristna arvet, begreppen frihet och jämlikhet som föddes ur franska revolutionen, den moderna vetenskapen som uppstod med Kopernikus, Galilei, Kepler, Descartes eller Francis Bacon, den kapitalistiska produktionsformen, statens sekularisering, den romerska rätten, eller Common Law, själva rättvisebegreppet som förverkligas genom klasskampen (typiska produkter av den europeiska västvärlden, för att nämna några), är i dag inte bara ett europeiskt kulturarv, eftersom de uppstått, spridits och utvecklats även i Amerika och Australien och – om än inte överallt – i många delar av Asien och Afrika. Här kan man förvisso tala om västerländsk kultur (som tenderar att sammanfalla med den segrande modellen i globaliseringsprocessen) utan att denna typ av kultur utmärker just Europa.

Samtidigt märker vi inom den västerländska kulturen en allt starkare europeisk identitet. Kanske är den inte så påtaglig när vi européer besöker ett annat europeiskt land, för i det fallet blir man snarare medveten om olikheterna – och sådana olikheter observeras även av en milanesare som reser till Palermo eller av en kalabresare som kommer till Turin. Men likheterna märker vi så snart vi kommer i kontakt med en utomeuropeisk kultur, inklusive den amerikanska: det finns ögonblick under till exempel en kongress, när vi tillbringar en kväll tillsammans med vänner från olika länder och till och med under en turistutflykt, då vi plötsligt blir medvetna om en gemensam stämning som får oss att känna oss mer hemmastadda med en fransmans, en spanjors eller en tysks åsikter, beteende och smak, än med andra folks.

När filosofen och ministern Luc Ferry öppnade en fredskongress i Paris i december 2002, påpekade han (det var förvisso inget nytt, men han framförde det på ett mycket dramatiskt sätt) att det numera för en fransman är otänkbart att föreställa sig ett krig mot tyskarna (och givetvis för en engelsman ett krig mot Italien eller för en spanjor att invadera Flandern), medan just denna sorts konflikter och fiendskap tidigare hade varit norm i tvåtusen år. Det är en historiskt ny situation, otänkbar så sent som för femtio år sedan, och som vi kanske inte alltid är klart medvetna om men som numera genom-syrar allt vi företar oss, och detta gäller även lågutbildade européer,

som när de reser på semester obekymrat och utan att tänka på det passerar gränser som deras fäder gick över med geväret i hand.

Det finns en oändlig mängd skäl till att en fransman fortfarande kan känna sig olik en tysk, men båda är arvtagare till en rad erfarenheter som präglat dem bägge och deras nationer. Vi har till exempel gemensamt en uppfattning om välfärd som uppnåtts genom fackför- eningsstrider och inte på grund av en individualistisk framgångsetik; vi har alla upplevt kolonialismens misslyckande och förlusten av våra respektive imperier; vi har alla lytt under diktaturer, vi har lärt känna dem och lärt oss att känna igen deras yttringar och vi är kanske (åt- minstone till stor del) immuna mot dem.

Vi har alla upplevt kriget i vårt eget land och levt i ständig fara och jag vågar påstå att om två flygplan hade flugit in i Notre Dame eller Big Ben skulle reaktionen givetvis ha blivit skräck, sorg och in- dignation, men den skulle inte haft de nyanser av förvåning och den växling mellan depressionssyndrom och ingivelse att reagera genast och till varje pris som grep amerikanerna, som för första gången i historien drabbades på hemmaplan.

Européerna har kort sagt mycket gemensamt, glädje och sorg, stolthet och skam, traditioner att försvara och samvetskval att bear- beta. Varje europeiskt land har till skillnad från andra upplevt närhe- ten till ett Asien eller ett Afrika som det då och då har upprätthållit kontakter med vid handelsutbyte eller konflikter, men som det inte är skilt ifrån av oceaner.

Räcker verkligen allt detta för att skapa ett enat Europa? I själva verket borde det inte räcka och det ser vi prov på varje dag, trots eu- ron och trots att så många länder skulle vilja bli medlemmar i denna gemenskap. Alla verkar nämligen vilja delta i en union i vars sköte de är beredda att avstå från något, men inte allt, och redo att skapa nya konflikter, se till exempel de olika ställningstagandena inför Irak- kriget.

Faktum är emellertid att den enighet som Europa inte kan finna inifrån nu påtvingas oss av händelsernas utveckling. Under det kalla kriget var Europa, som just kommit ut ur andra världskriget (och delats upp i Öst och Väst) tvingat att leva under andra makters be- skydd, nämligen USA och Sovjetunionen. Båda dessa stormakter satte sitt öde på spel i Europa.

För USA skulle Kina så småningom ha kunnat bli en formidabel motståndare, men tills vidare måste Kina kämpa för sin inre stabilitet och det var inte med amerikanerna landet drabbade samman direkt utan med ryssarna; amerikanerna kunde acceptera ett fastlåst läge i Korea och ett nederlag i Vietnam, men det var i Europa som de spelade sitt spel och det var i Europa som de vann det i och med det sovjetiska imperiets sammanbrott.

De europeiska nationerna befann sig mitt i detta spel som spelades över deras huvuden, och de måste rätta sin utrikespolitik efter det av de båda blocken som de identifierade sig med genom att gå med i en försvarspakt (Nato eller Warszawapakten).

Förhållandena hade redan förändrats efter Berlinmurens fall, men det har inte blivit påtagligt förrän under de senaste åren, kanske efter det att USA:s begränsade intresse för Balkanfrågan uppdagades. Efter att ha besegrat en femtio år gammal fiende, insåg amerikanerna att de hade en ny fiende med vaga territoriella gränser, men som låg på lur i den muslimska världen i Mellanöstern och Fjärran Östern. Och det är mot denne som de riktat sin militära styrka, från Kabul till Bagdad och kanske ännu längre. Detta nya krigsättagande drev dem till och med att flytta sina militärbaser och de kände inte längre Nato som en säker stödpunkt (också därför att man upptäckte att med arabvärlden kunde de europeiska länderna av historiska och geografiska skäl inte ha annat än ett förhållande som delvis stred mot amerikanernas intressen).

Under tiden förefaller det uppenbart att den stora kraftmätning som USA förbereder sig på är med Kina. Ingenting säger att det kommer att bli en krigisk kraftmätning, men den kommer säkert att vara av ekonomisk och demografisk art. Det räcker med att besöka ett amerikanskt universitet för att se att stipendier, forskarplatser och ledande positioner bland studenterna allt oftare innehas av asiatiska studenter (bortsett från genetiska iakttagelser är de kulturellt mycket mer än sina jämnåriga av europeiskt ursprung inställda på att arbeta arton timmar om dygnet för nå höga positioner). Den amerikanska vetenskapliga utvecklingen blir alltmer beroende av import av hjärnor, men inte från Europa utan från Asien, alltifrån Indien till Kina och Japan.

Detta innebär att amerikanerna kommer att flytta hela sin uppmärksamhet från Atlanten till Stilla havet, på samma sätt som stora

centra för produktion och forskning sedan många år överförts till eller uppstått längs Kaliforniens kust. I det långa loppet kommer New York att bli ett amerikanskt Florens, alltjämt ett centrum för mode och kultur men allt mindre en plats för de stora besluten.

Amerika är definitivt på väg att bli ett Stillahavsland i stället för ett Atlantland, och för Europas del innebär detta något mycket exakt: om tjugotalets *wasps* levde i myten om Paris, kommer de nya amerikaner som räknas att leva i stater dit *New York Times* (en stor Atlanttidning) inte når alls, eller kommer dagen efter och bara till vissa utvalda platser. De kommer att bo på platser där amerikanerna vet allt mindre om Europa och när de får veta något begriper de sig inte på denna exotiska kontinent som är mycket mer avlägsen och okänd än Hawaii eller Japan.

Med ett Amerika som flyttar sin uppmärksamhet till Mellanöstern och Stilla havets vidsträckta värld kan det bli så att Europa mister sin betydelse. I vilket fall som helst måste även den mest passionerade amerikavän tillstå att amerikanerna inte kommer att ligga vakna och oro sig för en kontinent (hur mycket de än har sina rötter där – men hur många amerikaner som heter Perez eller Chong Li har det?) som inte längre löper risken att underkuvas av nazistiska pansartrupper eller av kosacker med längtan efter att vattna sina hästar i Peterskyrkans vigvattenskålar.

När Europa således lämnats ensamt på grund av händelsernas förlopp (genom ett nästan hegeliantskt dekret som föreskriver att saker och ting måste ske som den rationella verkligheten bestämmer) blir det antingen europeiskt eller upplöses.

Hypotesen att Europa upplöses förefaller inte realistisk, men det är ändå mödan värt att skissera händelseförloppet: Europa balkaniseras eller sydamerikaniseras. Det blir de nya stormakterna (och i en avlägsen framtid är det kanske Kina i stället för USA) som kommer att kämpa om de små europeiska staterna som det passar dem, och allteftersom de finner det lämpligt (för att överleva som världsmakter) förlägger de baser i Polen eller Gibraltar eller kanske i Helsingfors eller Tallinn på grund av polarrutterna. Ju mer uppdelat Europa blir och ju mindre konkurrenskraftig euron blir på världsmarknaderna, desto bättre (och en stormakt kan inte klandras för att den ser till sina egna intressen).

För att komma i fråga som tredje pol har Europa bara en möjlighet. Efter att ha infört gemensamma tullar och monetär enhet måste det ha en egen samordnad utrikespolitik och ett eget försvarssystem – om än minimalt, eftersom det inte finns rimliga skäl till att Europa skulle invadera Kina eller strida mot USA – som är tillräckligt stort för att möjliggöra en försvarspolitik och snabba ingripanden, vilket Nato inte längre kan garantera.

Kommer de europeiska regeringarna att underteckna sådana avtal? Habermas appell antyder att det blir omöjligt att genomföra detta mål med ett utvidgat Europa som omfattar Estland, Turkiet och Polen och kanske en dag även Ryssland. Men projektet skulle kunna intressera den inre kärnan av länder som skapade Europeiska unionen. Om det från denna kärna utgick ett förslag, skulle (kanske) andra länder undan för undan ansluta sig.

Utopi? Men, som var och en förstår, en utopi som gjorts outhållig av de nya jämviktslägena i världen. Antingen så eller inget. För att överleva är Europa, om ni så vill, *dömt* till att hitta instrument för en gemensam utrikespolitik och ett gemensamt försvar. Annars blir det, utan att förolämpa någon, ett Guatemala.

Detta är innebörden i det nödrop som en del europeiska medborgare riktar till regeringarna på den kontinent där de är födda och skulle vilja fortsätta att leva och vara stolta över att tillhöra.